

”Orden med krona och fågelsång”

Om språk och stil, genre och drama i förslaget till ny kyrkohandbok

---

EVA HÆTTNER AURELIUS

Det var med viss tvekan jag åtog mig uppgiften att skriva en artikel i *Svenskt gudstjänstliv* om förslaget till ny kyrkohandbok, eftersom jag vet att det är många teologer som kommer att ha insiktsfulla och viktiga synpunkter på förslaget och att det är många försöksförsamlingar som kommer att säga förnuftiga och tänkvärda saker om det. Men jag åtog mig ändå uppgiften, i förhoppningen att jag möjligen kunde säga något som inte så många säger. Det har med min horisont att göra: jag är inte teolog utan litteraturvetare, och har därför ett delvis annorlunda perspektiv på gudstjänsten än teologen och försöksförsamlingen. Mina begrepp är alltså inte teologins eller församlingens: mitt teoretiska ramverk är begreppen från min vetenskap: stil och språk, genre och drama. Men min horisont är inte bara litteraturvetarens, utan också gudstjänstbesökarens: jag har i många år suttit i kyrkbänkar i Linköpings stift, i Göttingens universitetskyrka, i Skara stift och nu till sist i Lunds stift, där jag i flera gudstjänster fått pröva ett av de nya förslagen.

Det liturgiska språket ska vara korrekt svenska, det är självklart, och korrekt svenska är inte svårt att definiera. Eller hellre: det är inte svårt att identifiera språkfel. Begreppet ”stil” är däremot mera komplext och kräver en bestämning. ”Stil” förstår jag här som skribenternas val av språkliga uttrycksmedel¹, och dessa val kan vara medvetna eller omedvetna. Utgår man från att val av språkliga uttrycksmedel i liturgin är medvetna, kan man (och bör man, enligt min mening)

---

¹ Se Gunneng & Westlund 2012, s. 34 f. Gunneng och Westlund hänvisar här till Cassirer 1993, Ulf Teleman & Wieselgren 1990 och Liljestrand 1993.

formulera vilken eller vilka stilarter, -nivåer man har eftersträvat, vilka val av uttrycksmedel man har gjort eller strävat efter att göra. Det liturgiska språket bör, enligt min mening, vara 1) slitstarkt, 2) klart och idiomatiskt samt 3) skönt, vilket innefattar rytmiskt elegant och välljudande språk. Jag uppfattar inte dessa kriterier som kontroversiella. Att det liturgiska språket ska vara slitstarkt är egentligen mitt överordnade krav eller kriterium. Detta krav kan jag uttrycka vackrare med Hjalmar Gullbergs ord:

Bara de riktiga orden
orden med krona och fågel-
sång har en skugga som träden.
(”Bara de riktiga orden”, *Ögon, läppar*, 1959)

Sådana ord är innebördsdiga, inte sällan beroende på att de hör ihop med bibeln, psalmboken och teologiskt viktiga delar i vår tradition och kultur. De är mångtydiga, de kan t o m innehålla paradoxala tankar, men de är inte vaga, nebulösa, eller svårbegripliga. Att språket ska vara klart och idiomatiskt är givet och okontroversiellt, menar jag. Att det också ska vara skönt, framförallt rytmiskt elegant och välljudande hör ihop med kriteriet slitstyrka (ett skönt språk är slitstarkt), liksom det hör ihop med att allt i det liturgiska språket ska läsas högt eller sjungas. Dessa kriterier på en god liturgisk stil eller ett gott liturgiskt språk innebär såvitt jag förstår ingen motsättning till de kriterier för gott liturgiskt språk som förslaget för fram – där anknyter man till Britt G. Hallqvists ledord ”enkelhet, klarhet och koncentration”. Man fogar till dessa kriterier – som delvis härleds från teologiska synpunkter – det självklara att stilnivån kan skifta beroende på gudstjänstens art: om det är familjegudstjänst eller julotta till exempel. Mer problematiskt är dock förslagets synpunkt att den ”språkliga stilen skiftar också inom en och samma gudstjänst”, och man citerar här Hallqvist, som menar att stilbrytningar inte bör vara främmande för gudstjänstens språk.² Att hantera stilbrytningar

---

² HBFf, s. 33 f.

är dock ingen enkel sak: stilbrytningar kan ibland resultera i pekoral – jag återkommer till detta.

Med utgångspunkt från begreppen stil och språk, genre och drama, kommer det följande att handla om betydelsen av hur man börjar, om språk och stil, om gudstjänsten sedd som drama och om bönsens genre.

Begynnelsens betydelse

Mycket i detta förslag är förbättringar, jämfört med den nuvarande handboken. Den mest iögonenfallande skillnaden mellan den nuvarande handboken och förslaget är att man föreslår inte mindre än 17 stycken inledningsord att välja mellan och att man ger förslag till fler alternativa böner (förlåtelseböner, förböner, nattvardsböner etc.). De flesta av inledningsorden är utmärkta, sedda ur språklig och stilistisk synpunkt. Den stora vinsten med förslaget som jag ser det har med inledningsorden att göra, och det hör i sin tur ihop med ett centralt fenomen i genrer. Det är nämligen en gammal genreteoretisk iakttagelse³ att början av en text som inget annat präglar förståelsen av texten som helhet. Fenomenet är en yttring av den hermeneutiska cirkeln, detta att den inledande förståelsen av textens början genererar en idé om helheten, en idé som i kraft av förståelsens cirkelrörelse aldrig helt restlöst försvinner från förståelsen. De första raderna i en roman eller i en dikt ger klaven till vad det är för sorts text man har framför sig, och den inledande hypotesen om textens helhet försvinner inte restlöst från den slutliga förståelsen. När nu dessa nya inledningsord får uttrycka glädje och tacksamhet inför Gud och över att få fira gudstjänst tillsammans, när dessa ord stammar från bibel, psalmbok och tradition, kommer deras glädje, deras rikedom på innebörder att prägla upplevelsen av hela gudstjänsten. Tänk att få inleda gudstjänsten så:

---

³ Hirsch 1967, bl.a. kap. ”The concept of genre”, s. 68–126.

Du som har skapat världen och allt vad den rymmer,
som är Herre över himmel och jord,
du bor inte i tempel som är byggda av människohand.
Himlarna och himlarnas himmel rymmer dig inte.
Du är här – inte långt borta från någon av oss.
I dig är det som vi lever och rör oss och är till.
Vårt ursprung och mål har vi i dig.
Med jordens alla folk i alla tider tackar och lovar vi dig
(Inledningsord 1)

istället för syndabekännelse och bön om förlåtelse. Låter man syndabekännelsen inleda, präglas ofrånkomligen hela gudstjänsten av dess innehåll, dess bild av Gud och mig själv. Då hjälper det inte hur mycket man än predikar evangelium i fortsättningen – helheten är och förblir präglad av att jag är bristfällig. Men placeras bönen om förlåtelse efter dessa inledningsord, och är måttligt lång, har mycket vunnits, menar jag; ännu bättre är det om hela momentet kommer efter predikan. Kan inledningsorden för det andra befria oss från språkligt mindre lyckade, understundom språkligt valhända och beskäftiga välkomnanden i kyrkan, med allehanda anvisningar om än det ena, än det andra, är det en välgärning.

Språk och stil

Liksom de nya inledningsorden är många av de nya bönerna språkligt och stilistiskt sett alldeles utmärkta – ett exempel på detta är en av de nya bönerna om förlåtelse (nummer 6) som är både enkel och klar och säger det väsentliga:

Barmhärtige Gud
förlåt mig mina synder,
(de som jag nu tyst bekänner...)
Möt mig med din nåd.
I Jesu namn.

Bönen om förlåtelse behöver inte vara längre än förlåtelseorden. ”Kort ska man bedja men ofta och starkt”, sa Martin Luther. En annan vacker nyhet är tackbönen efter kommunionen vid kyrkoårets slut:

Lovad är du Gud, och välsignad i evighet
Lovad är du som bjudit oss till fest.
Lovad är du, Gud, som vakar över oss,
och som stannar till dess evighetens sol
stiger över tidens horisont

Det finns också en del kritiskt att säga om språk och stil i förslaget, och det följande ska förstås som omsorg om de ”riktiga orden / orden med krona och fågel- / sång”. Det är nu en gång så att varje ord i en liturgi märks som inga andra ord märks.

Ett och annat i förslaget skulle jag klassificera som språkfel – åtminstone jag hoppar högt när jag skall läsa med i: ”Den synd jag delar ... bekänner jag” (Bön om förlåtelse 2) Delar med vem? Man kan dela ett bröd med någon, men man kan inte dela en synd, ännu mindre med någon. Man kan däremot dela en skuld; inte sällan talar man om kollektiv skuld. Samma ”dela” finns i Sändningsord, då vi föreslås säga ”Gud sänder oss att dela bröd och fred (i världen).” Jag delar alltså gärna bröd med min nästa, men jag kan inte dela ”fred”, möjligen ”dela ut”, men inte heller det vore naturligt svenska.

Likaså undrar man över den egendomliga konstruktionen ”Förlåt mig det jag har brutit mot skapelsen, mina medmänniskor och mig själv” (Bön om förlåtelse 4, samma märkliga formulering i Bön om förlåtelse i förbönen: ”Förlåt oss det vi har brutit mot dig och din skapelse, mot våra medmänniskor och oss själva”). Man kan inte ”brista mot någon/något”, däremot kan man ”bryta mot någon/något”. Något brister, något går sönder, men ”brista mot” är, om inte språkfel, icke-idiomatisk svenska. Här tror jag att det kan handla om att förslagens författare är rädd för att antyda brottslighet, förbrytelse, synd eller vad det nu kan vara för svåra ord. ”Förlåt oss, Gud, för vad vi har brutit och försummat” vore bättre. Besläktat med denna förkärlek för ”brista” är förtjusningen i ordet ”brustenhet”. Jag har länge

undrat vad det ordet betyder i liturgiska sammanhang. I nattvardsritualen på trettondedagen föreslår man att vi ska säga: ”som lyser vår väg genom brustenhet och död”. Jag gissar att ordet ”brustenhet” ska ersätta ordet ”synd”, men vad betyder det? Vad är det som gått sönder? Vad var det som brast? Eller betyder det ”bristfälligheter”, ”tillkortakommanden”?

Tveksam är också konstruktionen ”Låt mig åter glädjas över att du räddar, håll mig uppe [...]” i Inledningsord 17, normal svenska vore ”räddar mig”. Jag har också alltid tvekat inför formuleringen ”Vi ser mot din tillkommelses dag” i Kristusrop 1, och undrat varför man inte har ”väntar”. Antingen ”väntar” eller ”ser fram mot”.

Som ett rent språkfel skulle jag bedöma följande i Förbö 4: ”Ge din mänsklighet kraft att lösa krig och konflikter” Man löser inte krig, man löser konflikter och förhindrar krig eller sluter fred. Därtill skulle jag vilja stryka ”din” och bara säga ”mänskligheten”. Varför ”din?” Märklig är också denna formulering i förslaget till prefation i fastan/passionstiden: ”och bär genom sin heliga nattvard kärlek till oss människor”. Varför inte ”ger”)? Bär man kärlek till någon i svenska språket? Ett annat föga idiomatiskt uttryck finns i Lovsången 8: ”Du som . . . talar till mig med en röst jag kan förstå”. Man förstår ord, språk och tal, men röster förstår man inte, dem hör man eller hör inte, känner igen eller känner inte igen. Varför inte med ”ord som jag förstår”? En nästan lika icke-idiomatisk konstruktion finns i samma lovsång: ”Du som bor i mig i varje andetag” – bortsett från den stilistiskt dåliga upprepningen av ”i”, undrar man över det att ”bo i ett andetag” - en särdeles misslyckad metafor som förknippar det statiska ”bo” med det rörliga ”andetag”. Likaså undrar man om handboksredaktörerna verkligen menar följande fras som en uppmaning till oss själva: ”Låt oss leva i Kristi uppståndelse och kraft, våra medmänniskor till glädje”. Menas verkligen detta, och inte ”Låt oss få leva . . .”, dvs. en bön? Förslagets ord ligger snubblande nära ”Låt oss vara glada”. Rubriken till avdelningen i fråga är Böner efter kommunionen – då bör väl ordet ”få” vara med i frasen. På gränsen till stilistiskt svagt är frasen ”Vi ber om hjälp att hitta vår uppgift”, i Förbö 1, men jag bokför den under icke-idiomatisk svenska, efter-

som jag antar att man menar ”finna”. Den formulering som man har föreslagit antyder att uppgiften har kommit bort. Likaså skulle jag föredra i förslaget till prefation i pingst att ersätta ”över alla gränser” med ”utöver alla gränser”. Som det står kan man läsa formuleringen som negativt laddad, eftersom frasen ”över alla gränser” i idiomatisk svenska uttrycker måttlöshet, överdrifter: ”Skapelsen förnyas och budskapet om dig når över alla gränser”.

Den andra kategorin problem avseende språk och stil som jag identifierat är vad jag kallar vaga, nebulösa eller svårbegripliga ord eller fraser. Men detta menar jag sådant som inte är språkfel eller icke-idiomatisk svenska, men som ändå får läsaren att undra: vad menas? Jag har alltid haft svårt för ”Överlåtelsebön 2” där jag ska säga till Gud: ”allt i mig känner du och omsluter med ömhet” och ”du som tar till dig det svaga och skadade” – menar jag att Gud omsluter synden i mig med ömhet? Att han tar till sig ”det skadade”, d.v.s. synden? Menas i Överlåtelsebön 3, i frasen ”Du som är kärleken i mitt liv” verkligen detta? Älskar jag ingen annan än Gud? Eller är Gud den ende som älskar mig? När man ber med i en bön ska man inte behöva undra: Vad menar jag med detta?

En särskilt besvärlig variant av det svårbegripliga är när abstrakta ord får ersätta de enkla, konkreta orden. Då mister orden sin sälta, då hamnar man lätt i det nebulösa. I Förbön 2 föreslås vi be: ”Låt alla våra sammanhang få präglas av trygghet och öppenhet”. Bortsett från att frasen är stilistiskt dålig, med tre abstrakter, så är uttrycket också vagt. Varför inte skriva ”möten”, om man menar det? Om det sedan är på nätet eller i gudstjänsten kan vara detsamma. Jag undrar också vad som menas med ”livets framväxt” i Förbön 4: ”vi tackar dig för skapelsens under och livets framväxt på jorden” – menas ”livet på jorden”? Eller det att liv har uppkommit? Ordet ”framväxt” är abstrakt och en mer konkret bild hade varit bättre. I samma bön får man tacka för ”mänskliga möten” – menas möten med människor eller fina, humana möten? Förbön 7 innehåller en fras som jag menar är nebulös. Först ber man för de människor som man står nära och som man tycker om eller älskar: ”Vi ber för dem som står oss nära/i glädje och kärlek”, men sedan ber man inte för människor utan för

”relationer”: ”men också för de relationer som gör oss/ trötta och tomma” Parallellställningen mellan de människor man står nära och det abstrakta ”relationer” gör den sistnämnda frasen vag. Handlar det om dåliga äktenskap, dåliga samboförhållanden, besvärliga arbetskamrater, krångliga släktingar eller vad? Ber man för själva dessa relationer? Inte för de konkreta personer det handlar om? Är det relationer som den bedjande själv ingår i? Det verkar så, att döma av ”som gör oss trötta och tomma”. Varför inte ”men också för dem som står oss emot”, om man nu menar det.

Den kritik jag här för fram och som gäller språkfel, icke-idiomatiska uttryck och vaga, nebulösa formuleringar har en grund i det kriterium för gott liturgiskt språk förslaget författare själva för fram, då de åberopar Britt G. Hallqvists ”klarhet” som ett av tre viktiga ledord i arbetet med språket i förslaget. Det förefaller inte alltid ha varit verksamt.

Kategorin vaga, svårbegripliga ord eller fraser går ibland utan skarp gräns över i vad jag menar är stilistiskt dåligt, till och med pekoralistiskt. Begreppet ”pekoralt” har en gång definierats som ”den onödiga exaktheten”, till exempel i Förbön 5: ”Vi ber om förlåtelse för de gånger vi har skadat oss själva och andra” – varför inte ”Förlåt oss för att vi har skadat oss själva och andra”? I samma bön förutsätts ledsamt nog att vardagens sysslor är meningslösa: ”Vi ber att du ger mening och innehåll åt vardagens sysslor”. Varför man har lagt till ”och innehåll” förstår jag inte. Detta är det onödigt exakta. Dessutom tänks alltså den meningslösa vardagssysslarna bli meningsfull först när Gud har hjälpt mig se ”de stora sammanhangen”, eftersom man ska be om ”hjälp att se de stora sammanhangen, där också det vi gör får betydelse”. Det tar emot att i bön till Gud ställa de meningslösa vardagssysslorna i motsats till de stora sammanhangen, helt enkelt därför att jag ser lättare att mina insatser, mina vardagliga sysslor, har betydelse i det lilla sammanhanget. Och ska man behöva säga i Förbön 7 och Begravningsbön 8 ”O Gud, vi är inför dig och ber” – kan man inte få säga ”O Gud, inför dig ber vi”? Det är faktiskt onödigt att säga ”vi är inför dig”. Lika onödigt är det att säga i Bön efter kommunionen i advent ”Gud, du som *ständigt* kommer till oss i din kyrka” – varför inte: ”Gud, du som kommer till oss i din kyrka”. Stilistiskt svag,

kanske till och med pekoralistisk, är frasen ”vi lovsjunger dig med jubel” – det är onödigt exakt att säga ”med jubel”, lovsång är en sorts jubel. Om man välvilligt säger att det är två olika saker, att jubel är en sak, lovsång en annan, blir det också fel: när man lovsjunger så jublar man inte samtidigt! I lovsägelsen under Mariadagar föreslår man ”Vi vill som Maria bejaka dig i vårt liv” – en onödig och kanske inte helt genomtänkt abstraktion. *Var* annars bejakar man Gud? Varför inte: ”Vi vill som Maria säga ja till dig”. Alla dessa onödiga ord får mig att tänka på Britt G. Hallqvists ledord ”koncentration”.

I bön 1 efter kommunionen under trefaldighetstiden möter åter förkärleken för abstrakta ord som samordnas med konkreta. Här ska man tacka Gud för att Gud låter oss ”också dela livets möjligheter och lidande med varandra” – det är oklart, vagt, varför inte skriva ”livets glädje och lidande”? I Lovsången 8 finns inledningsvis en vacker uppräknig av konkreta ting: ”som har skapat jord och himmel, hav och land/ alla människor och djur” som abrupt landar i abstraktionen ”och vår natur” – det är ju just den som prisats i uppräknigen! Vad är jord och himmel, hav och land, människor och djur om inte natur? Onödigt exakt är väl också frasen ”ett tecken på vår samhörighet med Kristi världsvida kyrka” i inledningen till trosbekännelsen, där man först enligt förslaget ska säga: ”Låt oss stämma in i/ förenas i kyrkans bekännelse” – vad är kyrkan i denna fras, om inte Kristi världsvida kyrka?

Särskilt viktigt tror jag är att inte använda ord eller fraser från vad man förr kallade stel normalprosa. Då är det bättre att använda vardagsspråkets enkla ord. Ett exempel finns i Bön om förlåtelse 4, där man skall be: ”Ta emot mig enligt ditt löfte” – det är klart bättre med ”efter ditt löfte”. ”Enligt” har klang av protokoll och byråkrati. Ett annat exempel på detta är en fras i lovsägelsen i nattvardsritualen: ”Endast Gud är värd vårt tack och lov”. Här har man velat undvika ”han” och det är väl inget att säga om det, men hellre ”Bara Gud är värd vårt tack och lov” – ordet ”bara” är visserligen vardagligt, men det ger en vacker assonans, och det låter inte som byråkrater brukar uttrycka sig. Samma ”endast” dyker upp i en förbönsrefräng, tänkt att sjungas, i kyrkans förbön: ”Endast du, endast du ger oss kraft

och mod”. Upprepningen av det stela ”endast” gör inte saken bättre – också här är ”bara” bättre, eftersom stilnivån i frasen är enkel och vardaglig. Var blev Britt G. Hallqvists ledord ”enkelhet” av?

Gudstjänsten som drama

Att gudstjänsten kan liknas vid, ja är ett drama har många sagt. Ordet ”drama” betyder ”handling” och kärnan i gudstjänsten sedd som drama är att gudstjänstdeltagaren deltar i ett skeende, ett händelseförlopp. Han eller hon är ingen åhörare eller åskådare, utan en som stiger in i ett skeende, och det händer något med deltagaren. Skeendet innebär att man stiger in i en andra verklighet, att den enskilde på något sätt blir en annan, i den meningen att alla deltagare är jämlika, avklädda sin vanliga, samhällsliga identitet. Tillsammans med andra deltagare bildar de en särskild sorts kollektiv.⁴ Ser man gudstjänsten som ett sådant skeende, så innebär det att den kan ses som treledad: ett inledande moment, när deltagaren går in i gudstjänsten, långsamt förs in i den andra verkligheten, för det andra höjdpunkten, när det händer något med deltagarna, och för det tredje när dessa långsamt förs tillbaka ut i den första verkligheten. Denna struktur är enkel, och motsvarar Aristoteles’ bekanta beskrivning av dramats enhet: ”Helt är det som har början, mitt och slut. En början är det som inte nödvändigtvis följer av utav något annat, utan efter vilket naturligen något annat följer. Ett slut däremot, är det som naturligen följer av något annat, antingen av nödvändighet eller av sannolikhet, och efter vilket ingenting annat följer. Mitt är så slutligen det som både följer efter något annat, och efter vilket något annat följer.”⁵ Gustav Freytags modell utvecklade denna definition genom att beskriva en pyramid med fyra faser: inledning, stegring, höjdpunkt och fall. Detta gällde tragedin, men kan utan vidare överföras på dramat i allmänhet: inledning, stegring, höjdpunkt och slut.⁶ Strukturen i den svenska högmässan är föredömligt treledad, både sedd med antropologins och

---

4 van Gennep 1960, Turner 1969.

5 Aristoteles, *Om diktkonsten*, s. 34.

6 Freytag 1863.

dramaturgins ögon: efter att 1) bön och lovsång har fört in deltagarna i den andra verkligheten, kommer så 2) de två höjdpunkterna: ordet och nattvarden, evangelium i ord och sakrament. Och till sist, 3) i den avslutande delen, sänds deltagarna ut i den första verkligheten för att "tjäna Herren med glädje". Men det finns ett inslag i gudstjänsten som slår sönder denna struktur, och det mitt i själva höjdpunkten, det är placeringen av kyrkans förbön. Den kilas in i själva höjdpunkten, den tar plats mellan predikan och nattvard och bryter den effektiva förbindelsen mellan evangeliets två former. Det är desto olyckligare eftersom förbönen har ett annat ärende än dessa: dess ärende är att foga samman de två verkligheterna, gudstjänstens och världens, församlingens värld och nästans värld. Men att bryta förbindelsen mellan predikan och nattvard, mellan ord och sakrament är och förblir en dramaturgisk miss. När deltagarna är som djupast inne i evangeliets ord, skall de föras ut i den första verklighetens alla aspekter, för att sedan åter föras in i nattvarden, väl den allra djupaste, innerligaste delen av gudstjänsten. Förbönen skulle vinna på att placeras direkt efter tackbönen efter nattvarden, på tröskeln till den andra verkligheten, när vi vänder oss mot världen. Det är när deltagarna är på väg ut som det är naturligtast att be för världen.

En stor vinst jämfört med den nuvarande handboken är Nattvardsbön 2, närmare bestämt att partiet efter instiftelseorden kan utelämnas. Denna bön är också språkligt klar, har ett rytmiskt och skönt språk, och använder de innebördsdigra orden "med krona och fågelsång":

Lovad är du, himmelens och jordens Herre,
som omsluter hela skapelsen med din kärlek.
Vi tackar för den frälsning
som du skänkt oss genom Jesus Kristus.
Bered oss genom din helige Ande att ta emot honom,
när han kommer till oss i sin heliga nattvard.

Den natt då han blev förrådd
tog han ett bröd, tackade,

bröt det och gav åt lärjungarna och sade:

Tag och ät.

Detta är min kropp

som blir utgiven för er.

Gör detta till min åminnelse.

Likaså tog han bägaren, tackade

och gav åt lärjungarna och sade:

Drick av den alla.

Denna bägare är det nya förbundet genom mitt blod,

som blir utgjutet för många, till syndernas förlåtelse.

Så ofta ni dricker av den,

gör det till min åminnelse.

Din död förkunnar vi, (Herre),

din uppståndelse bekänner vi

till dess du kommer åter i härlighet.

I väntan på Jesu Kristi återkomst i härlighet

ber vi den bön som han har lärt oss.

Så många är orden – eller så få. Man undrar visserligen varför det bara medges som en möjlighet att utesluta partiet efter instiftelseorden, och varför i alla andra nattvardsböner utom den för sjukkommunion (Nattvardsbön 13) stycket efter instiftelseorden är obligatoriskt. Nattvardsbön 3, 5 och 7 vore till exempel mycket fina utan det som står efter instiftelseorden, och som till stor del passar bättre i kyrkans förbön eller i tackbönen efter kommunionen.

De långa nattvardsbönerna är en dramaturgisk miss. Det räcker med en bön före instiftelseorden och sedan församlingens bekännelse och Herrens bön före brödsbrytelsen. Återigen är det fråga om en bruten förbindelse, denna gång mellan instiftelseorden och själva kommunionen. Instiftelseorden är den berättelse som gudstjänstdeltagarna bokstavligt talat förs in i: orden ”Tag och ät!” och ”Drick av den alla!” är riktade till mig här och nu, inte bara till lärjungarna den gången i Jerusalem. Instiftelseorden är de starka or-

den, och de långa bönerna efter instiftelseord och församlingens be-
kännelse bryter av förbindelsen mellan berättelsen och handlingen,
måltiden, som ju inaugureras i instiftelseorden. Jag har förstått att
bönen efter instiftelseorden är nödvändig i den romersk-katolska
mässan, den är höjdpunkten, eftersom det är då mässoffret fram bärs
sedan instiftelseorden lästs och transsubstantiationen skett. Men i
den evangeliska mässan fram bärs inte Kristus till Fadern utan till
församlingen, kommunikanterna, när de går in i berättelsen, in i den
natt då Herren blev förrådd och samtidigt in i Guds rikets glädje. Med
de långa nattvardsbönerna förskjuts tyngdpunkten från måltiden till
bordsbönen. Man hade i arbetet med handboken kunnat beakta att
nattvardsbönerna i både katolsk och ortodox tradition har lästs med
låg stämning av prästerna, närmast ohörbart för folket. (Denna tysta
läsning har under 1900-talet uppfattats som ett medeltida missbruk,
och därför läses kanonbönen numera högt i den romersk-katolska
mässan.) Kanske har dessa böner aldrig varit tänkta som något annat
än prästerliga böner.

Bönens genre

Dessa kritiska synpunkter, som rätt mycket gäller bönerna i förslaget,
har fått mig att fundera över bönens genre. Det alldeles avgörande
kriteriet på bön måste vara att man ber, inte alltid om något, men att
man på ett eller annat sätt utför den språkliga handling ("talakt" för
att använda Austins terminologi)⁷ som "att be" är. Jag undrar om Bön
om förlåtelse 2 är en bön:

Den synd jag delar
den synd jag bär ansvar för
bekänner jag.
I tro på Guds kärlek
i närvaro av Kristus,
i tillit till Andens liv.

---

⁷ Austin 1997.

Här saknas efter ”bekänner jag” orden ”och ber om förlåtelse för”. Det är viktigt att böner verkligen är böner och inte blir läroföredrag, undervisning, som till exempel i Nattvardsbön 6: ”Du har kallat oss att vara dina medarbetare”, ”Han levde vårt liv och dog vår död. I sin härlighet hos dig ber han alltid för oss och kommer åter den dag du bestämt” eller i Nattvardsbön 1, delen före instiftelseorden:

O Gud, tack för att du älskar oss.
Du gav oss din Son.
Han gav sitt liv för oss.
Han älskade oss till det yttersta,
till döden på korset,
för att vi skulle få leva.

Det finns ett litet tack insmuget i första raden, det är allt. En andra sak som rimligen har betydelse för bönens form är frågan om *vad* man ber om i vilket moment. Det finns flera nattvardsböner där man skall be om sådant som redan har sin plats i kyrkans förbön, till exempel i Nattvardsbön 6:

Ge denna värld, som vi älskar, ett nytt ansikte
med rättvisa och fred överallt.
Skänk oss genom Jesu Kristi kraft
den fred vi inte själva kan skapa.

Varför ska vi just i nattvardsbönen säga ”Förvandla oss och vår värld, så att din kärlek blir alltmer synlig bland oss” eller ”Gör kyrkan till ett enhetens tecken så att världen kan tro” – någon av de bönerna vill jag be efter nattvarden när jag är på väg ut ur gudstjänsten, ut i världen.

Summary
”*The Words with a Crown and with Bird Song*”
*On Language and Style, Genre and Drama in the Proposed
Kyrkohandbok for the Church of Sweden*

The proposal for a new service book for the Church of Sweden is scrutinized from the perspectives of normative linguistic, stylistics, theory of genre, hermeneutic, and theory of drama. The main concepts used are “style”, “genre” and “drama”. The gains and losses for the Swedish language and for the liturgy are assessed.

The main gain is the many alternative, often very skilfully worded opening prayers, which entail another gain, namely that they make the prayer for forgiveness less conspicuous despite its inaugurating position. From the perspective of genre-theory (and the hermeneutic circle) this means that the confession of sins does not place its stamp upon the whole service.

A number of linguistic errors are then mentioned, as well as some very poorly worded phrases that can be classified as stylistically weak.

Viewing the service as drama, the length of the Eucharistic prayers is criticized for breaking off the dramaturgically important connection between the words of institution and the communion itself. Some parts of the Eucharistic prayers could well be used in the intercession instead. The position of the intercession (in the midst of the service, between the sermon and the Eucharist) is also criticized for breaking off the dramaturgically important connection between the sermon and the Eucharist, both together constituting the climax of the drama.

A number of prayers in the proposal are criticized from the perspective of genre: some of them cannot be said to be prayers while others, on account of their content, are arguably in the wrong place.

Käll- och litteraturförteckning

- Austin, John Langshaw, 1997, *Ord der virker*, översättning och inledning af John E. Andersen og Thomas Bredsdorff (Moderne Tænkere). København: Samlerens Bogklub. [*How To Do Things With Words*. The William James lectures delivered at Harvard University in 1955. London 1962 och senare.]
- Aristoteles, *Om diktkonsten*, övers. Jan Stolpe. Stockholm: Natur och kultur, 1961.
- Cassirer, Peter, 1993, *Stilistik och stilanalys*. 2 uppl. Stockholm: Natur och Kultur.
- Freytag, Gustaf, 1863, *Die Technik des Dramas*. Leipzig.
- Gullberg, Hjalmar, 1959, *Ögon, läppar*. Stockholm: Norstedt.
- HBFF = *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan, Del I. Förklaringar till förslag*. (Svenska kyrkans utredningar 2012:2). Uppsala.
- van Gennep, Arnold, 1960, *The Rites of Passage*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Gunneng, Hedda & Westlund, Börje, 2012, "Linguistic stylistics – methodological considerations". Eva Hættner Aurelius, Hedda Gunneng & Jon Helgason (eds.), *Women's Language. An Analysis of Style and Expression in Letters before 1800*, s. 31–61 Lund: Nordic Academic Press.
- Hirsch, jr., E. D., 1967, *Validity in Interpretation*. New Haven & London: Yale University Press.
- Liljestrand, Birger, 1993, *Språk och text: handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Teleman, Ulf & Wieselgren, Anne-Marie, 1990, *ABC i stilistik*. Lund: Liber läromedel.
- Turner, Victor, 1969, *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago, Illinois: Aldine Publishing Company.